

**SAKARYA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM
FAKÜLTESİ DERGİSİ**

ISSN: 1303-0310

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Merve Nur YOLCU¹ Betül DÜŞÜNCELİ²

Özet: Araştırmada 60-72 aylık çocukların dikkat becerileri ve ebeveynlerinin kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Katılımcılar Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki devlet okulunda okul öncesi öğrenimi gören 60-72 aylık 83 çocuk ve bu çocukların 83 ebeveyninden olmak üzere toplam 166 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada, çocukların dikkat becerilerini ölçmek için Frankfurter Dikkat Testi, ebeveynlerinin kapsayıcılık işlevlerini ölçmek için Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeği ve demografik bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma ilişkisel tarama yöntemi ile ortaya konulmuştur. 60-72 aylık çocukların dikkat becerileri ve ebeveynlerinin kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için verilerin normal dağılması durumunda, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi; verilerin normal dağılmaması durumunda Spearman Sıra Farkları Korelasyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca ebeveynlerin kapsayıcılık işlevlerinin anne ve babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla verilerin normal dağılması durumunda Tek Yönlü Anova; verilerin normal dağılmaması durumunda Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, çocukların dikkat düzeyleri ile ebeveynlerin endişe-ayrılığa hassasiyet puanları arasında negatif yönde düşük düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ebeveyn kapsayıcılık işlevlerinin anne ve babanın eğitim düzeyine göre farklılaştığı araştırmanın bulguları arasında görülmektedir. Elde edilen bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dikkat becerisi, kapsayıcı işlevler, ebeveyn tutumu.

¹ Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, mrvenyumolcu@gmail.com

² Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, bbayraktar@sakarya.edu.tr

Giriş

Dikkat, insanoğlunun yaşamsal işlevlerini yerine getirebilmesi, öğrenebilmesi, hatta hayatta kalabilmesi için birçok farklı alanda ortaya koyması gereken temel işlevlerden birisini oluşturmaktadır. Düşünmenin temeli olan dikkat, hayatın ilk yıllarında genel uyarılma ve seçiciliğin yanında bilişin de birincil işareti olarak kabul edilmiştir (Bornstein, 1990; Santrock, 2012). Dikkat sistemi açıklanırken anatomik ve fizyolojik olarak gelen uyarınlara alma, işleme, karar verme ve çıktı oluşturma gibi işlemlerden ayrı tutulması gerekir. Dikkatten etkilenebilecek bu sistemler yerine dikkatin kaynaklarının öncül olarak düşünülmesi önemlidir ve dikkatin üç temel ağı; uyarılma (alerting), yönelme (orienting) ve yürütücü (executive) ağ olarak tanımlanmıştır (Petersen ve Posner, 2012). Bu dikkat ağlarının temel görevleri, kişinin uyarınlara duyuşsal olarak fark etmesi ve uyarınlara yönelmesi, çevreden alınan işaretlerin bilinçli bir şekilde işlenmesi ile farkındalık-uyanıklık durumunun sürdürülmesidir (Güveli-Bozkurt ve Güney, 2018). Dikkat eksikliği olan birey, içinde bulunduğu gelişim düzeyi, kültürel ve sosyal özellikler göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde dağınık, unutkan, günlük yapması gereken işler konusunda dezorganize, odak süresi kısa ve genellikle sabırsız olarak tanımlanır (Ercan, Mukaddes, Yazgan, Pekcanlar-Akay ve Yıldız-Gündoğdu, 2018). Dikkat insanın birçok işlevini yerine getirebilmesinde hayati derecede önemli bir yere sahiptir (Uskan, 2011). Hayati öneme sahip bu işlevin gelişimsel sürecini ise geniş bir perspektiften değerlendirmek uygun olacaktır.

Herhangi bir nesneye, olaya, kişiye dikkat vermemizi sağlayan beyin sistemleri anne karnında sinir sisteminin oluşmasıyla birlikte gelişmeye başlar ve böylece insan vücudunda en erken gelişen sistemlerden biri haline gelir. Dikkat sistemleri yirmili yaşların başına kadar gelişmeye devam ederken dikkat süresi ve dikkat toplama yetisi de aynı düzeyde artar (Gogtay ve diğ., 2004; Şahin, 2017). Dikkati uzun süre sürdürebilme ve dikkati tek bir şeye odaklayabilme yetisindeki gelişim, bebeklik döneminden okul öncesi döneme geçişte göze çarpan en temel ve büyük değişikliktir (Ruff ve Capozzoli, 2003). Bununla birlikte dikkat problemlerinin okul öncesi çağda oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Uzun yıllardır okul öncesi dönemdeki çocukların dikkat problemleri, önemli bir araştırma konusu olma özelliğini korumuştur (Abalı, 2012). Okul öncesi dönemdeki çocuklar göz önünde

bulundurulduğunda teşhis edilen en yaygın psikopatoloji Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'dur ve yaygınlığı gitgide artmaktadır (Armstrong ve Nettleton, 2004; Mahone ve Scheneider, 2012). Okul öncesi çağda dikkat problemlerinin erken fark edilmesi ve tedavi edilmesi bu bozukluğun olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde önemli bir role sahiptir (Sonuga-Barke, Koerting, Smith, McCann ve Thompson, 2011). Fakat okul öncesi dönemdeki çocukların yaşadığı dikkat eksikliği her zaman Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'nun semptomu olmayabilir. Dil bozuklukları, işitme problemi, düşük sosyoekonomik düzey, olumsuz ebeveyn tutumları sebebiyle oluşan bir erken çocukluk çağı travması veya diğer psikopatolojiler ile çeşitli alternatif veya komorbidite durumlar da dikkat eksikliğinin nedenleri arasında yer alabilir (Mahone, 2005). Çocukta ortaya çıkabilecek dikkat eksikliği kalıtıma ya da çevreye dayalı birçok faktörden etkilenebilmektedir.

60-72 aylık çocukların çevresi ve günlük hayattaki ilişkileri düşünüldüğünde anne babaları hayatlarının en önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilebilir. Çocukların dikkat becerilerini geliştirme potansiyelleri gelişimsel düzeyde anne babalarının çocukları ile kurdukları bağ ile etkileşim halinde olabilir. Bu doğrultuda bu çalışmada 60-72 aylık çocukların dikkat becerileri ve ebeveynlerinin kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişki incelenme konusu yapılmıştır. Kapsayıcılık işlevleri, Melanie Klein ve Sigmund Freud gibi ünlü psikanalistlerin izinden giden Wilfred Bion'un ortaya koyduğu bir kavramdır. Kapsayıcı işlevler, bağlanma ve tutum bağlamında anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi tanımlar (Bion, 1962). Bion, her ilişkide kapsayan ve kapsananın olduğunu ifade eder. Ebeveyn çocuk ilişkisinde *kapsayan* ebeveyn, *kapsanan* ise çocuktur (Parman, 2006). Bebek dünyaya geldiği andan itibaren temel bakım ihtiyaçlarının karşılanması üzere rahatsız edici unsurlara maruz kalır. Bu ihtiyaçları sevgi ve şefkatle karşılayarak bebeğe güvende olduğunu hissettirecek en önemli varlık ebeveyni ve onunla olan ilişkisidir. (Bion, 1962). Endişe ayrılığa hassasiyet, eş ile ilişkiler, katı kuralcı ilişki, doyum odaklılık ve kapsanamayan ilişki olmak üzere beş bileşeni vardır. *Endişe ve ayrılığa hassasiyet*, ebeveynin çocuğundan uzak kaldığında oluşan anksiyeteyi, *Eş ile ilişkiler*, eşlerin çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesi hakkındaki durumlara ne kadar aktif katıldığını, *katı kuralcı ilişki*, çocuğun olumsuz duygu ve davranışlarına ebeveynlerin duygudan yoksun ve aşırı otoriter tepkiler vermesini, *doyum odaklı* türünde bir ilişki, kendini unutup hayatını tam anlamıyla çocuğuna adayan ve her konuda gereğinden fazla öncelik veren ebeveynlerin kullandığı ilişkiyi, *kapsanamayan ilişki* ise, çocuğun olumsuz duygu ve

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

davranışlarına karşı ne yapacağını bilemeyen bu yüzden çocuğunun verdiği tepki ile karşılık veren ebeveynin ilişkisini tanımlar (Zabcı, Erol ve Şimşek, 2018). Bireyin hayatındaki ilişkiler, çok farklı türlerde karşısına çıkabilir fakat bireyi hem olumlu hem de olumsuz yönde en fazla etkileyen ailesi ve en sevdiği insanlar ile olan ilişkileridir. Zihinde duygusal bağların kurulup sürdürülmesini sağlayan sistemler, bebeklik döneminde oluşmaya başlar ve hayatın ilk yıllarında da oluşmaya devam eder (Bowlby, 1982). Bağlanma ihtiyacının insanın hayatında ne kadar önemli bir yer tuttuğu göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynin tutum ve davranışlarının çocuğun hayatında bazı önemli etkiler bırakması tahmin edilebilir. Çocuklar ile ebeveynlerinin kurduğu ilişki, ne kadar içten, tutarlı ve dengeli ise ebeveyn çocuk ilişkisindeki bağlanma da o kadar kuvvetli olur (Neufeld ve Mate, 2019).

Sonuç olarak, güvenli bir bağlanma ilişkisi çocuğun hayatını derinden etkiler. Doğumun ilk yılından itibaren, ebeveynlerinin kendilerini anladıklarını, sevdiklerini ve beslediklerini hisseder, bu da kendilerine ve çevrelerine olan güvenlerini yansıtır. Güvenli ilişkileri olan çocukların konsantre olma ve dikkatini sürdürme konusunda daha yetenekli, adapte oldukları; güvensiz bağlanma ilişkileri olan çocukların günlük yaşam koşullarında güçlükleri yaşadığı, kendine güven problemleri olduğu ve psikopatolojik bakış açısıyla risk altında oldukları bilinmektedir (Ainsworth ve Bowlby, 1991; Burger, 2006).

Araştırmada 60-72 aylık çocukların dikkat becerileri ve ebeveyn kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ebeveyn kapsayıcılık işlevlerinin anne ve babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek araştırmanın diğer amacını oluşturmaktadır. Literatürde ebeveyn tutumlarını inceleyen birçok araştırma bulunurken; bu çalışma ebeveyn ve çocuk ilişkisini bağlanma kapsamında ortaya koymaktadır. Ebeveyn kapsayıcılık işlevleri konusundaki araştırmaların azlığı bu araştırmayı gerçekleştirmeye değer kılmıştır. Nitekim çocuğun ebeveyni ile ortaya koyduğu bağlanma süreci yetişkinlikteki hayatına dahi etki edebilmektedir. Ayrıca anne babaların eğitim düzeyleri araştırma konusu yapılarak ebeveynin eğitimi ile çocukla kurulan bağ arasındaki ilişki ortaya konulmak istenmiştir.

Yöntem

60-72 aylık çocukların dikkat becerileri ve ebeveyn kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanan bu çalışmada ilişkisel (korelasyon) tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel (korelasyon) tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasında olan değişimin varlığını ve bu değişimin derecesini ortaya koymayı amaçlayan araştırma türüdür (Karasar, 2005).

Çalışma Gurubu

Araştırmaya Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki devlet okulunda okul öncesi öğrenimi gören 60-72 aylık 83 çocuk (35 kız, 48 erkek) ve bu çocukların ebeveynleri gönüllü olarak katılım sağlamıştır. Araştırmanın uygulaması için Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmış olup, araştırma Sakarya Üniversitesi etik kurulu tarafından onaylanmıştır. Araştırmaya katılan 83 çocuk ve ebeveyne ilişkin verilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		N	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	35	42.2
	Erkek	48	57.8
Anne eğitim düzeyi	İlköğretim	25	30.1
	Lise	29	34.9
	Üniversite	29	34.9
Baba eğitim düzeyi	İlköğretim	19	22.9
	Lise	36	43.4
	Üniversite	28	33.7

Veri Toplama Araçları

Araştırmada 60-72 aylık çocukların dikkat becerileri ve ebeveyn kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada ebeveynlere, Demografik Bilgi Formu ve Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeği, çocuklara ise Frankfurter Dikkat ve Konsantrasyon Testi uygulanmıştır.

Frankfurter Dikkat Testi

Frankfurter Dikkat ve Konsantrasyon Testi, 5-6 yaş çocukları için Raatz ve Möhling tarafından 1971'de geliştirilmiştir ve geçerlik ve güvenilirlik çalışması Almanya'da 20 çocuk yuvasında 100 çocuk ile yapılmıştır (Akt. Gözüm ve Kandır, 2018). Araştırmada güvenilirlik

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

katsayısı test tekrar test metodu ile tespit edilmiştir. 100 çocuğa otuz dakika ara ile uygulanan testin güvenirlik katsayısı $r = .79$ olduğu belirlenmiştir. 1971’de testin güvenilirliği için iki çocuk yuvasında 29 çocukla yapılan araştırmada test tekrar test metodu ile tespit edilen güvenirlik katsayısı $r = .85$ dir. Bu çalışmada testler arasında uygulamalar arasındaki zaman dilimi üç haftadır. Türkiye’de geçerlik güvenirlik çalışması Kaymak (1995) tarafından yapılmıştır. Testin güvenirlik çalışmaları Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Klinik Psikoloji Uygulamaları dersi alan son sınıf öğrencileri tarafından 5-6 yaş arasındaki 30 çocuğa uygulanmıştır (Akt. Gözüm ve Kandır, 2018). Yapılan uygulama ile çocukların testin yönergelerini anlayıp anlamadığı tespit edilmiştir. 5-6 yaş çocuklarının dikkat becerisini ölçmeyi amaçlayan bu test, çocuklardan 90 saniye içinde birbirine karıştırılmış elma ve armutların ayırt edilmesini ister. İşaretlenen armutlar sayılarak çocuğun ham puanı belirlendikten sonra kronolojik yaşı ile birlikte standart puanı hesaplanır (Seçer ve Kaymak-Özmen, 2015; Kuşçu, 2010).

Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeği

Ebeveyn-Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği Zabcı, Erol ve Şimşek (2018) tarafından beşli likert şeklinde oluşturulan 36 maddelik bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Ölçeğin endişe-ayrılığa hassasiyet, kapsanamayan ilişki, eş ile ilişki, doyum odaklılık, katı kuralcı ilişki olmak üzere isimlendirilen beş alt boyuttan oluşmaktadır. Endişe-ayrılığa hassasiyet, kapsayamayan ilişki, doyum odaklılık ve katı-kuralcı ilişki alt faktöründen yüksek puan almak kapsayıcılığın düşük olduğunu gösterirken eş ile ilişki alt faktöründen yüksek puan almak kapsayıcılığın yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek toplam puanı hesaplanırken, yalnızca eş ile ilişki alt faktörü ters puanlanmaktadır. Bu araştırmanın örneklemini için Cronbach’s alpha değeri .80 olarak bulunmuştur (Zabcı, Erol ve Şimşek, 2018).

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan bu form, anne babanın; yaş, eğitim durumu, çocuğun; yaş, cinsiyet gibi sosyodemografik bilgilerini edinmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

60-72 aylık çocukların dikkat becerileri ve ebeveyn kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için verilerin normal dağılması durumunda, Pearson Momentler Çarpımı

Korelasyon analizi; verilerin normal dağılmaması durumunda Spearman Sıra Farkları Korelasyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca ebeveyn kapsayıcılık işlevlerinin, anne ve babanın eğitim düzeyine farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla verilerin normal dağılması durumunda Tek Yönlü Anova; verilerin normal dağılmaması durumunda Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır.

Bulgular

Çocukların Frankfurter Dikkat Testinden aldıkları puanlar ile Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Eş ile ilişkiler, Doyum odaklılık ve Katı kuralcı ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların arasında ilişki olup olmadığını test etmek için verilerin normal dağılmaması nedeniyle yapılan Spearman Sıra Farkları korelasyon analizi sonuçları tablo 2’de, verilmiştir.

Tablo 2. Spearman Sıra Farkları Korelasyon Analizi Sonuçları

		Eş ile ilişkiler	Doyum Odaklılık	Katı kuralcı ilişki
Frankfurter Dikkat Testi Puanları	Korelasyon Katsayısı	-.142	-.054	-.022
	<i>p</i>	.200	.630	.840
	N	83	83	83

Tablo 2’ye göre Çocukların Frankfurter Dikkat Testinden aldıkları puanlar ile Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Eş ile ilişkiler, Doyum Odaklılık, Katı kuralcı ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Çocukların Frankfurter Dikkat Testinden aldıkları puanlar ile Endişe-Ayrılığa Hassasiyet ve Kapsanamayan ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların arasında ilişki olup olmadığını test etmek için verilerin normal dağılım göstermesi nedeniyle yapılan Pearson Momentler Korelasyon Analizi sonuçları tablo 3’te, verilmiştir.

Tablo 3. Pearson Momentler Korelasyon Analizi Sonuçları

	Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	Kapsanamayan ilişki
--	----------------------------	---------------------

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Frankfurter Dikkat Testi Puanları	Korelasyon Katsayısı	-.288	-.212
	<i>p</i>	.008	.054
	N	83	83

Tablo 3'e göre Çocukların Frankfurter Dikkat Testinden aldıkları puanlar ile Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Endişe-Ayrılığa Hassasiyet alt boyutundan aldıkları puanlar arasında negatif yönde düşük düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çocukların Frankfurter Dikkat Testinden aldıkları puanlar ile Kapsanamayan ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Doyum Odaklılık ve Katı kuralcı ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan non-parametrik analiz yöntemlerinden Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 4'te ve Endişe-Ayrılığa Hassasiyet, Eş ile ilişkiler, Kapsanamayan ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan parametrik yöntemlerden Tek Yönlü ANOVA analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4. Anne Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Sıra Ort.	Ki-kare	sd	<i>p</i>	Farklılık
Doyum Odaklılık	İlköğretim	25	55.52	14.69	2	.001	İlköğretim >Üniversite
	Lise	29	41.93				
	Üniversite	29	30.41				
	Toplam	83					
Katı kuralcı ilişki	İlköğretim	25	57.26	15.03	2	.001	İlköğretim >Üniversite İlköğretim >Lise
	Lise	29	37.86				
	Üniversite	29	32.98				
	Toplam	83					

Tablo 4 incelendiğinde Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Doyum Odaklılık ve Katı kuralcı ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların anne eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p<0.05$). Çoklu karşılaştırmalar için post-hoc testlerinden Dunn Bonferroni testi uygulanmıştır. Anne eğitim düzeyi ilköğretim olanların bu iki alt boyutta aldıkları puanların, anne eğitim düzeyi üniversite olanlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca anne eğitim düzeyi ilköğretim olanların katı kuralcı ilişki alt boyutunda aldıkları puanların da, anne eğitim düzeyi lise olanlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 5. Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	Gruplararası	995.180	2	497.590	9.328	.000
	Gruplarıçi	4267.567	80	53.345		
	Toplam	5262.747	82			
Eş İle ilişki	Gruplararası	18.354	2	9.177	0.556	.576
	Gruplarıçi	1320.345	80	16.504		
	Toplam	1338.699	82			
Kapsanamayan ilişki	Gruplararası	101.347	2	50.674	4.312	.017
	Gruplarıçi	940.074	80	11.751		
	Toplam	1041.422	82			

Tablo 5 incelendiğinde Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Endişe-Ayrılığa Hassasiyet ve Kapsanamayan ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların anne eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p<0.05$). Çoklu karşılaştırmalar için post-hoc testlerinden LSD testi uygulanmıştır. Anne eğitim düzeyi ilköğretim olanların bu iki alt boyutta aldıkları puanların, anne eğitim düzeyi üniversite olanlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Eş ile ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların anne eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Eş ile ilişkiler, Doyum Odaklılık ve Katı kuralcı ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan parametrik olmayan analiz yöntemlerinden Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 6'da ve Endişe-Ayrılığa Hassasiyet ve Kapsanamayan ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan parametrik yöntemlerden Tek Yönlü ANOVA analizi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 6. Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Sıra Ort.	Ki-kare	Sd	p	Farklılık
Eş ile ilişkiler	İlköğretim	19	36.68	1.270	2	.530	
	Lise	36	44.24				
	Üniversite	28	42.73				
	Toplam	83					
Doyum Odaklılık	İlköğretim	19	54.74	14.570	2	.001	İlköğretim > Üniversite
	Lise	36	45.53				Lise > Üniversite
	Üniversite	28	28.82				
	Toplam	83					
Katı kuralcı ilişki	İlköğretim	19	49.84	4.699	2	.095	
	Lise	36	43.49				
	Üniversite	28	34.77				
	Toplam	83					

Tablo 6 incelendiğinde Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin doyum odaklılık alt boyutundan aldıkları puanların baba eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0.05$). Çoklu karşılaştırmalar için post-hoc testlerinden Dunn Bonferroni testi uygulanmıştır. Baba eğitim düzeyi üniversite olanların bu alt boyutta aldıkları puanların, baba eğitim düzeyi lise ve ilköğretim olanlardan daha düşük olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Eş ile ilişkiler ve Katı kuralcı ilişki alt boyutundan aldıkları puanların baba eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Tablo 7. Baba Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	Gruplararası	578.100	2	289.050	4.936	.010
	Gruplarıçi	4684.647	80	58.558		
	Toplam	5262.747	82			
Kapsanamayan ilişki	Gruplararası	25.796	2	12.898	1.015	.367
	Gruplarıçi	1015.626	80	12.695		
	Toplam	1041.422	82			
Katı kuralcı ilişki	Gruplararası	93.219	2	46.610	2.368	.100
	Gruplarıçi	1574.323	80	19.679		
	Toplam	1667.542	82	289.050		

Tablo 7 incelendiğinde Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Endişe-Ayrılığa Hassasiyet alt boyutlarından aldıkları puanların baba eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0.05$). Çoklu karşılaştırmalar için post-hoc testlerinden LSD testi uygulanmıştır. Baba eğitim düzeyi ilköğretim ve lise olanların bu alt boyutta aldıkları puanların, baba eğitim düzeyi üniversite olanlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin Kapsanamayan ilişki ve Katı kuralcı ilişki alt boyutundan aldıkları puanların baba eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada 60-72 aylık çocukların dikkat becerisi ile ebeveynlerinin kapsayıcılık işlevleri arasındaki ilişki ve ebeveynlerin kapsayıcılık işlevlerinin anne-babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ebeveyn tutumlarını inceleyen birçok araştırma bulunurken ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiyi kapsayıcılık işlevleri doğrultusunda ele alan araştırmaların azlığı bu araştırmayı gerçekleştirmeye değer kılmıştır. Yapılan analizler, çocukların dikkat becerileri ile ebeveynlerin kapsayıcılık işlevlerinin endişe-ayrılığa hassasiyet boyutunda negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Bir başka ifadeyle ebeveyninin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeyinin azaldıkça

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

çocuğun dikkat becerisinin arttığı söylenebilir. Literatürde dikkat becerisi ile ebeveyn kapsayıcılık işlevlerinin incelendiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak birçok araştırmada güvenli bağlanma ile psikopatoloji arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiye rastlamak mümkündür. Nakash-Eisikovits, Dutra ve Westen'in (2002) ergenler ile yaptığı çalışmada patolojinin güvenli bağlanma ilişkileri ile negatif, güvensiz bağlanma ilişkileri ile pozitif bir korelasyon gösterdiğini ifade etmiştir. Set (2019), kaygılı bağlanma ilişkisinin bireyin depresyon ve anksiyeteye yatkın olmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Sümer ve arkadaşları (2009) yaptıkları araştırmada bağlanma stillerinin depresyon, panik bozuk ve obsesif kompulsif bozukluk gibi psikopatolojilerde yatkınlığa sebep olabileceğini ortaya koymuştur. Erken çocukluk döneminde kurulamayan güvenli ilişki, bireyin gelişim basamaklarını sekteye uğratabilmekte (Bowlby, 1973), sağlıklı kurulamayan ilişkiler farklı psikopatolojilere yol açabilmektedir (Bion, 1962). Ebeveynin çocuğundan uzak kaldığında duyduğu aşırı anksiyeteyi çocuğuna yansıtması, yaşadığı anksiyete nedeniyle çocuğunun dikkat gelişimine gerekli özeni gösterememesi yapılan araştırmada endişe-ayrılığa hassasiyet gösteren ebeveynlerin çocuklarının dikkat becerilerinin azalmasını açıklayabilir. Bu bağlamda, çocukların dikkat becerisinin ebeveyn ve çocuk arasında kurulan ilişkiye göre farklılaşabileceği söylenebilir. Çocukların Frankfurter Dikkat Testinden aldıkları puanlar ile Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin ebeveyn yaklaşımlarını içeren dört alt boyutu; eş ile ilişkiler, doyum odaklılık, katı kuralcı ve kapsanamayan ilişki alt boyutlarından aldıkları puanların arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Analiz sonuçlarına göre anlamlı düzeyde ilişki bulunamaması araştırmada ulaşılan kişi sayısının sınırlı olmasından kaynaklanıyor olabilir.

İlköğretim mezunu annelerin doyum odaklılık düzeyi, üniversite mezunu annelere göre daha yüksek bulunmuştur. İlköğretim mezunu annelerin daha geleneksel bir aile yapısı nedeniyle kendilerinden önce çocuklarını düşünmeleri, kendilerini bir anlamda çocuklarına adamaları söz konusu olabilir. Aynı zamanda üniversite mezunu annelerin daha demokratik bir çocuk yetiştirme tarzı ile kendini çocuğuna adayan bir yaklaşım sergilememesi, iş yaşantısı ile meşgul oluyor olması, kendisine vakit ayırma ihtiyacı hissetmesi gibi hususlar ilköğretim mezunu anneler ile karşılaştırıldığında daha az doyum odaklı bir ebeveyn olmalarının nedeni olabilir. İlköğretim mezunu annelerin katı kuralcı ilişki düzeyi, üniversite mezunu annelere

göre daha yüksek bulunmuştur. İlköğretim mezunu annelerin üniversite ve lise mezunu annelere göre katı kuralları ilişki düzeyinin yüksek çıkmasının sebebi ise ilköğretim mezunu annelerin geleneksel eğitim metotlarını daha fazla kullanıyor olması aynı zamanda ekonomik ve sosyal anlamda eşine bağımlı olması olabilir. Yılmaz (2009), yaptığı araştırmada annenin eğitim düzeyi arttıkça demokratik tutumunun arttığı sonucuna ulaşmıştır. Buradan hareketle ebeveynlik becerilerini ortaya koyma konusunda eğitim düzeyi yüksek annelerin daha başarılı olduğu söylenebilir (Davis-Kean, 2005). Bu bağlamda üniversite ve lise mezunu anneler çocukları ile katı kurallar koymaktan çok demokratik bir yaklaşım sergiliyor olabilirler.

Araştırmanın bir diğer bulgusu ise ilköğretim mezunu annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeyinin, üniversite mezunu annelere göre daha yüksek bulunmasıdır. Eğitim düzeyi yüksek olan anneler daha bilinçli bir şekilde çocukların çevresini, arkadaşlarını ve eğitimini kontrol etme eğiliminde olurken ilköğretim mezunu anneler, bu süreçleri daha az takip edebildiği için endişe ve hassasiyet söz konusu olabilir. İlköğretim mezunu annelerin kapsanamayan ilişki düzeyi, üniversite mezunu annelere göre daha yüksek bulunmuştur. İlköğretim mezunu annelerin problem çözme becerileri üniversite mezunu annelere göre daha az gelişmiş olması ve ortaya çıkan sorunlarda çocukları ile ilişkiyi sürdürmekte zorlanıyor olması ile açıklanabilir. İlketenci (2004), evli bireylerle yaptığı çalışmada eğitim düzeyi arttıkça problem çözme becerilerinin geliştiğini ortaya koymuştur. Erdoğan ve Uçukoğlu'na (2011) göre, eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerde aşırı koruyuculuk ve reddedicilik davranışları daha yaygın görülmektedir. Sertbaş (2006), anne ve babanın eğitim düzeyi ile çocukların davranış problemlerinin ilişkili olduğunu bildirmiştir. Eğitimin temel amaçlarından biri etkili problem çözme becerilerinin kazanılmasıdır (Saracalaoğlu, Serin ve Bozkurt, 2001).

İlköğretim mezunu babaların doyum odaklılık ve endişe-ayrılığa hassasiyet düzeyleri, üniversite mezunu babalara göre daha yüksek bulunmuştur. Özdemir (2012), yaptığı araştırmada üniversite mezunu babaların ebeveynliğe yönelik tutumunun ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olanlardan daha ilgili ve yeterli olduğu bulgusuna ulaşmıştır. İlköğretim mezunu babalar, üniversite mezunu babalara kıyasla kendilerini daha yetersiz hissediyor olabilir. Hamurcu, Öner, Teletar ve Yeşildağ'ın (2015), ortaya koyduğu araştırmada eğitim düzeyi ortaöğretim ve altı olanların eğitim düzeyi yükseköğretim ve üstü olanlara göre benlik saygısının düşük olduğu belirtilmiştir. Babaların benlik saygısının düşük olması, baba-çocuk

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

ilişkisinde doyum sağlamak üzere çocuklarının ihtiyaçlarını filtreden geçirmeden hemen yerine getirmesine sebep olabilir. Eğitim düzeyi ilköğretim olan babalar, kendi başarmak isteyip başaramadıkları hedefleri kendi çocukları için bir proje haline getirmiş olabilir, bu sebeple üniversite mezunu babalara göre endişe-ayrılığa hassasiyet düzeyleri daha yüksek olabilir. Annenin eğitim düzeyine göre doyum odaklılık, endişe-ayrılığa hassasiyet, katı kuralcı ve kapsanamayan ilişki alt boyutlarından alınan puanın farklılaşmasının yanında babanın eğitim düzeyine göre doyum odaklılık ve endişe-ayrılığa hassasiyet alt boyutlarından aldıkları puan farklılaşmıştır. Kılıç, Yazıcı ve Yoltar (2009), ülkemizde çocuklar ile ilişkiler ve çocukların bakım sorumluluğunun ağırlıklı olarak kadınlarda olduğunu vurgular. Bu durum anne rolünün çocuklar ile olan ilişkiyi daha geniş yelpazede etkilemesini açıklayabilir. Pekkarakaş (2010), yaptığı araştırmada babaların eğitim düzeyi arttıkça geleneksel çocuk yetiştirme tutumlarından ziyade modern tutumları benimsediklerini belirtmiştir. Aydoğdu ve Dilekmen (2016), ön lisans mezunu ebeveynlerin ilköğretim mezunlarına göre nitelikli ebeveyn tutumlarının anlamlı düzeyde yükseldiğini bildirmiştir. Balat (2009) da, annenin eğitim düzeyinin aşırı koruyucu ve sıkı disiplin anlayışını, babanın eğitim düzeyinin de aşırı koruyucu tutumunu farklılaştırdığını ifade etmiştir. Bütün bu verilerden hareketle anne ve baba eğitim düzeyi arttıkça ebeveyn-çocuk ilişkisi konusunda bilinç düzeyinin arttığı ve ebeveynlerin ebeveynlik yetilerinin daha nitelikli hale geldiğini söylenebilir. Bunların yanında, ebeveynlerin Kapsayıcı İşlevler Ölçeğinin eş ile ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların anne ve baba eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Eş ile ilişkilerin, eğitim düzeyi dışında daha birçok faktörden etkilenmeye açık bir boyut olması bu boyuta ilişkin bir farklılık görülmemesinin sebebi olarak değerlendirilebilir.

Sınırlılıklar

Frankfurter Dikkat ve Konsantrasyon Testinin bireysel olarak ve uygun ortam koşullarında uygulanması gerekliliği, okul ortamında uygulanmasını zorlaştırmıştır. Bu durum zaman anlamında araştırmayı kısıtlamıştır. Hem çocuğa hem de çocuğun ailesine ulaşabilmek, yeterli sayıda veri toplamayı zorlaştıran diğer bir unsurdur. Bu sebepten ötürü nispeten az sayıda veri toplanmış olması araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Öneriler

Araştırma sonucunda çocukların dikkat becerisinin ebeveynlerin kapsayıcılık işlevlerine göre düşük düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Kapsayıcılık becerileri yeterli olmayan ebeveynlerin kendi içsel çalışmaları için ruh sağlığı uzmanları tarafından psikolojik destek almaları uygun olabilir.

Ebeveyn kapsayıcılık becerilerinin hem anne hem de baba eğitim düzeyine göre farklılaştığı göz önünde bulundurulduğunda, anne-baba eğitimleri önem kazanmaktadır. Gerekli kurum ve kuruluşların vereceği ücretsiz eğitimlerin, ebeveynlerin işlevsel ebeveynlik becerilerini kazanmalarına fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada sadece Sakarya ilinin bazı anaokullarında yapılmıştır. Bu konuya yönelik yapılacak araştırmalar, farklı bölgelerde daha geniş bir çalışma grubu ile yapılabilir ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Abalı, O. (2012). *Hiperaktivite ve Dikkat Eksikliği*. İstanbul: Adeda Yayıncılık.
- Ainsworth, M. D. S. ve Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46, 333-341.
- Armstrong M.B. ve Nettleton S.K. (2004). Attention deficit hyperactivity disorder and preschool children. *Seminars in Speech Language*, 25, 225-232.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11-2.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. Ankara: Kaknüs Yayınları.
- Balat, G. U. (2010). İlköğretime başlayan çocukların anne babalarının çocuk yetiştirme tutumlarının okul öncesi eğitimden yararlanma düzeylerine göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 32-143.
- Bion, W. R. (1962). *Yaşayarak öğrenmek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kılıç, A., Yazıcı, B. ve Yoltar, C. (2009). Türkiye’de çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik bir öneri: mahalle kreşleri. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal*

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Politika Forumu. Erişim adresi:

https://www.researchgate.net/publication/317389031_Turkiye'de_cocuk_bakim_hizmet_lerinin_yayginlastirilmasina_yonelik_bir_oneri_Mahalle_kresleri

Bornstein, M. H. (1990). Attention in infancy and the prediction of cognitive capacities in childhood. *In Advances in Psychology*, 69, 3-19.

Ercan, E.S., Mukaddes, N.M., Yazgan, Y., Pekcanlar-Akay, A. ve Yıldız-Gündoğdu, Ö. (2018).

Ercan, E.S. (Yay. Haz.) *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları*. (s. 33) Ankara: HYB Basım Yayın.

Davis-Kean, P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: the indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 294.

Gezgin, S. (2019). *Cezaevinde çocukları ile birlikte bulunan annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, kapsayıcılık işlevleri ve çocuklarının psiko-sosyal gelişim durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi:

<http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/2919/10304220%20PDF.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Gogtay, N., Giedd, J. N., Lusk, L., Hayashi, K. M., Greenstein, D., Vaituzis, A. C. ve Rapoport, J. L. (2004). Dynamic mapping of human cortical development during childhood through early adulthood. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101(21), 8174-8179.

Gözüm, A. İ. C. ve Kandır, A. (2018). Beş yaş çocuklar için frankfurter konsantrasyon testinin güvenilirlik çalışması. *Değişen Dünyada Eğitim*, 57-66.

Gülkanat, G. (2019). *Aile içi şiddet mağduru annelerin kapsayıcı işlevleri ile çocukların depresif semptomları ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi: <http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/2920/10305605.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Güveli-Bozkurt M., Güney, E. (2018). İşeri, E., Güney, E. ve Taş-Torun, Y. (Yay. Haz.) *Oyun dönemi ruh sağlığı ve hastalıkları içinde* (s. 56). Ankara: Akademisyen Yayınevi.

- Hamurcu, P., Öner, C., Telatar, B. ve Yeşildağ, Ş. (2015). Obezitenin benlik saygısı ve beden algısı üzerine etkisi. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 19(3), 122-128.
- İlkketenci, R. (2004). *Evlilik bireylerin problem çözme becerileri ve evlilik uyumları arasındaki ilişki*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuşçu, Ö. (2010). *Orff-Schulwerk yaklaşımı ile yapılan müzik etkinliklerinin okulöncesi dönemdeki çocuklarının dikkat becerilerine etkisi*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. Erişim adresi: http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/7379/26122_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mahone, E.M. ve Scheneider, H.E. (2012). Assesment of attention in preschoolers. *Neuropsychology review*, 22(4), 361-383.
- Nakash-Eisikovits, O. R. A., Dutra, L. ve Westen, D. (2002). Relationship between attachment patterns and personality pathology in adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(9), 1111-1123.
- Neufeld, G. ve Mate, G. (2004). *Çocuklarınıza tutunun*. İstanbul: Hep Kitap Yayınevi.
- Özdemir, A. D. (2012). *Bazı değişkenler açısından okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal becerilerinin ve ailelerinin ebeveynliğe yönelik tutumları*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. Erişim adresi: http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1189/32586_0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Palfrey, J. S., Levine, M. D., Walker, D. K. ve Sullivan, M. (1985). The emergence of attention deficits in early childhood: a prospective study. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*.
- Parman, T. (2006). Psikanaliz ve düşüncenin gelişimi. *Psikanaliz Yazıları*, 13, 25-44.
- Pekkarakaş, E. (2010). *3-6 yaş çocukların babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile eğitime katılım düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir. Erişim adresi: <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/7083/265517.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

60-72 Aylık Çocukların Dikkat Becerisinin ve Ebeveynin Kapsayıcılık İşlevlerinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

- Petersen, S. E. ve Posner, M. I. (2012). The attention system of the human brain: 20 years after. *Annual Review of Neuroscience*, 35, 73-89.
- Ruff, H. A. ve Capozzoli, M. C. (2003). Development of attention and distractibility in the first 4 years of life. *Developmental Psychology*, 39(5), 877.
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim Psikolojisi: Life-span development*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Saracaloğlu, A. S., Serin, O. ve Bozkurt, N. (2001). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü öğrencilerinin problem çözme becerileri ile başarıları arasındaki ilişki. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14, 121-134.
- Seçer, Z. ve Kaymak-Özmen, S. K. (2015). Dikkat toplamayı geliştirici etkinliklerin içtepesel okul öncesi çocukların düşünme ve dikkat toplama becerilerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1803-1816.
- Sertbaş, N. Ç. (2006). *İlköğretim öğrencilerinde davranış problemleri ve yordayan değişkenler*. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir. Erişim adresi: <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/7466/189816.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Set, Z. (2019). Potential regulatory elements between attachment styles and psychopathology: rejection sensitivity and self-esteem. *Archives of Neuropsychiatry-Nöro-Psikiyatri Arşivi*, 56, 3.
- Sonuga-Barke E.J.S., Koerting J., Smith, E., McCann, D.C. ve Thompson, M. (2011). Early detection and intervention for attention-deficit/hyperactivity disorder. *Expert Reviews Neurotherapeutics*. 11, 557-563.
- Sümer, N., Ünal, S., Selçuk, E., Kaya, B., Polat, R. ve Çekem, B. (2009). Bağlanma ve psikopatoloji: Bağlanma boyutlarının depresyon, panik bozukluk ve obsesif-kompulsif bozuklukla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 38-45.
- Şahin, S. (2017). Baysal-Metin, N. (Yay. Haz.) *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi içinde* (s. 91). Ankara: Pegem Akademi.
- Uskan, C. (2011). *Dikkat eksikliği bozukluğu olan 8-10 yaşındaki çocukların dikkat becerilerini geliştirmeye dayalı bir programın etkililiğinin sınanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans

tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi:
[http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/456/296632.pdf?
sequence=1&isAllowed=y](http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/456/296632.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Yılmaz, M. T. (2009). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları (self-compassion) ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora tezi)Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. Erişim adresi:
<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/6824>

Zabcı, N., Erol, E. ve Şimşek Ö.F. (2018). Ebeveyn çocuk kapsayıcı işlev ölçeği geliştirme. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*. 8(51), 190-212.